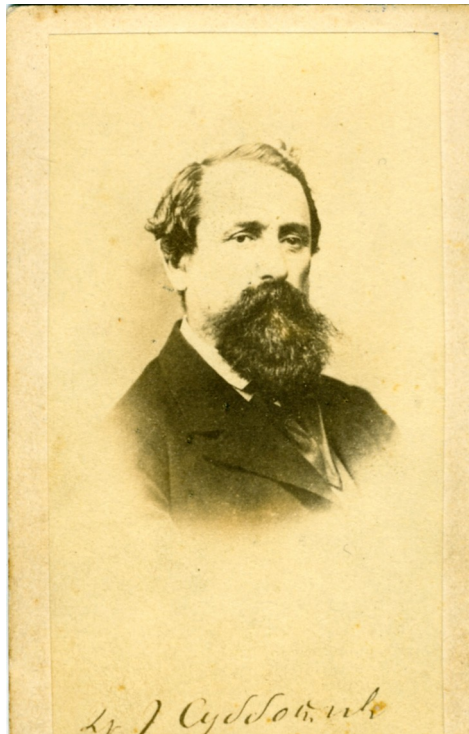

Projekat: Vojvodina mala Evropa Eseji

Sava Damjanov: Autobiografija Jovana Subotića kao roman

Današnjem čitaocu Jovan Subotić može biti zanimljiv i kao pisac ali i kao političar. Kao pisac, pre svega zato što u 21. veku istorije privatnog života potiskuju tradicionalne opšte istorije. AVTOBIOGRAFIJA jeste upravo to - istorija jednog privatnog života koji su obeležila i događanja iz tzv. velike istorije. Kao političar, Subotić je delovao na srednjoevropskom prostoru kao predstavnik vojvođanskih Srba, od revolucionarne 1848. godine pa sve do poslednjih godina svog života kada je bio poslanik Hrvatskog sabora u okviru Austrougarske imperije. Njegova putovanja na relaciji Novi Sad – Pešta – Prag - Rusija-Zagreb simbolično ocrtavaju osnovnu liniju njegovog razvoja od nacionalnog romantizma, preko panslavizma, pa do jugoslovenstva koje je doživljavao u evropskom društvenom kontekstu (a ne ideološki, kao će to kasniji naraštaji sve više naglašavati).

Petotomna *Autobiografija* Jovana Subotića (1817-1886), nekada hvaljenog i slavljeno a danas gotovo zaboravljenog pisca, upravo za savremenog čitaoca može predstavljati više nego klasičnu nefikcionalno-autobiografsku prozu. Naime, njen autor očito je bio majstor pripovedanja, umeo je dinamično i lucidno da ispriča ne samo svoj život nego i život epohe čije je savremenik bio, a ako se uzme u obzir činjenica da je u ovom delu obuhvatio period od svog detinjstva do poznih godina – onda je pred nama i svojevrsni bildungsroman (obrazovni roman).

Vrhunac njegovog proznog stvaralaštva jeste petotomna *Avtobiografija* (objavljena posthumno, 1901, 1902, 1905. i 1910. u Novom Sadu), podeljena na četiri celine koje hronološki slede autorove životne faze (*Idila-Proleće-Leto: epoha treća i epoha četvrta*), tj. detinjstvo i rana mladost-godine razvoja i zrenja-zrelost -pozne godine) što već samo po sebi jasno govori u prilog teze da je ovde reč o svojevrsnom autobiografskom „bildungsromanu“. Ako se uzme u obzir činjenica da prva knjiga (*Idila*) počinje opisom autorovog rođenja, noću pred veliki pravoslavni praznik Tri jerarha, tokom svečarske večere (što je već samo po sebi svojevrsno znamenje!), očito je da tada još uvek živo prisutna žitijna tradicija intertekstualno dejstvuje i ovde, makar u dalekim naznakama: u prilog tome treba nevesti malu porodičnu genealogiju datu u narednim poglavljima, ali i popularnost srpskog predromantičkog religioznog epa (ponajviše stihovanih žitija!) u prvim decenijama XIX veka među građanskom publikom kojoj je pripadao i sveštenik Aćim, otac Jovana Subotića¹. Pošto se srednjovekovno žitije može razumeti i kao neka vrsta sakralno-biografskog romana, a u žanrovskom sistemu naše stare književnosti ono je svakako zauzimalo ono mesto koje će vekovima kasnije zauzeti roman, logično je potražiti i druge romaneskne odrednice *Avtobiografije*: pre svega, one su sadržane u epistolarnoj formi, koja je obeležila roman predromantizma (Gete, engleski sentimentalni i gotski roman, Vidaković...), utičući i na memoarsko-autobiografsku prozu tog književnog pravca (na primer, kod Dositeja Obradovića); naš pisac je u svom stvaralaštvu - osim klasicističke - negovao i (pred)romantičarsku poetiku, katkad ih objedinjujući (kao što su to činili i Mušicki, Sterija, Njegoš, Laza Kostić...). *Idila* je kao sećanje na detinjstvo i ranu mladost (godine učenja u Karlovcima, Segedinu, Pešti) potpuno u znaku emocionalnog, najčešće lirskog, i u tom smislu najbliže predromantičkom sentimentalizmu i rusovskom odnosu prema prirodi; međutim, ona je pisana i u duhu prosvetiteljskog pedagoškog romana, pošto je inicijacija u svet znanja njena glavna tema.

Druga knjiga, *Proleće*, govori o četrdesetim i početku pedesetih godina XIX veka, koje su presudne u autorovom životu ali - po mnogo čemu – i u srpskoj istoriji tog doba. S jedne strane, ovde su na sceni ključne ličnosti naše kulture i politike, a s druge značajna istorijska zbivanja u kojima je Jovan Subotić bio aktivni učesnik. Osim što prelazi sa forme pisama na formu usmenog kazivanja (što i eksplicitno tvrdi, obraćajući se svojoj deci!), shodno ukusu romantizma koji počinje da dominira književnom scenom, Subotić u drugom delu autobiografije vidno mesto daje i literarnim temama (pitanja jezika, stiha, sopstvena dela i t.sl). Ipak, specifičnu aromu njegovoj prozi i dalje će – kao i u *Idili* – davati izvanredna opservacija svakodnevnih ali karakterističnih detalja, slike tzv. „običnih“ ljudi i situacija, humorno i anegdotsko kao protivteža eruditnim razmatranjima kulturoloških tema.

¹ О широкој рецепцији таквих дела детаљније је писао Радослав Ераковић (*Религиозни еп српског предромантизма*, Нови Сад 2008)

Glavni događaj tog perioda bila je revolucija iz 1848. koja je u čitavom austrijskom carstvu počela kao liberalni pokret, ali sa izrazito nacionalno-romantičarskim obeležjima. Jovan Subotić je imao zapaženu ulogu u svim najbitnijim događajima, od majske skupštine u Karlovcima gde je Josif Rajačić izabran za srpskog patrijarha a Stevan Šupljikac za vojvodu, preko pregovora sa ostalim slovenskim ustanicima i bečkim dvorom, pa sve do kraja narodnog pokreta (koji je, na izgled, završen priznanjem Srpske Vojvodine u okviru Austrougarskog carstva). Subotić je veoma diskretan kada je reč o spletkama ili zakulisnim igrama glavnih aktera, mada se njihovi obrisi naziru; s druge strane, međusobne nesuglasice, neiskrenost, lukavstva, bahatost i egoizam ustaničkih pravaka iznad su opštih narodnih interesa i čini se da je u tome osnovni razlog uzdržanosti i skepse našeg autora. Iako je obavljao važne diplomatske i posredničke misije za srpski Glavni odbor (privremenu vladu) koji je bio pod kontrolom samog patrijarha, iako je bio savestan i uspešan u u tim poslovima,

Jovan Subotić ne pokazuje četvrt veka kasnije prenaplašeno oduševljenje i zanos revolucionarnim idealima (što ne znači da mu nedostaje vera u njih!), tako da se s

pravom može pretpostavljati da je slična, realistična osećanja imao i tokom same revolucije iz 1848. Slično on postupa i u opisivanju najistaknutijih narodnih vođa, od vojvode Šupljikca i generala Đorđa Stratimirovića, pa sve do manje poznatih a zanimljivih političkih i vojnih starešina.

Avtobiografija ne prikazuje skromnog memoaristu već autora koji rado priča o sopstvenim uspesima, kako književnim tako i političkim: i u tom smislu je izražen specifični romaneskni duh ovog dela – nefikcionalnost je uvek u funkciji isticanja glavnog junaka, a ne zbog nekih vanliterarnih istina. Isto tako – a to je Subotiću blago zamerio jedan od priređivača ovog dela, Jovan Radonić! - on pokazuje više (ili barem podjednako!) interesovanja za svakodnevicu i neobične detalje nego za tzv. „veliku istoriju“: danas upravo ova osobenost jeste vrlina, pošto „istorije privatnog života“ već dugo potiskuju one klasične, ali i zato što to jeste suštinski važno za svaku umetnost. Istorija kao povest, u ovom slučaju - istorija privatnog života (koji se, voljom sudbine, često iskazivao i javno) kao roman jednog života, tako bi mogla glasiti žanrovska odrednica Subotićeve *Avtobiografije*...

Već sam spomenuo da je u ovom delu izražena i putopisna crta, što se s jedne strane može vezati za našu stariju predromantičku memoarsko-putopisnu prozu (Piščević, Dositej, Tekelija, Gerasim Zelić, Joakim Vujić...), a s druge strane za kulturološku paradigmu koja je začeta još u Prosvetiteljstvu i u kojoj dominira vizija života kao putovanja. Subotićevo putovanje započinje još u detinjstvu, kada iz rodnih Dobrinaca kreće na školovanje i nastavlja se u mladosti studijama (evo prosvetiteljski shvaćenog životoopisanija kao puta ka Znanju!): potonja autorova putovanja (Italija, Tirol, Bavarska, Rusija, južnoslovenske zemlje, prostori austrijskog carstva...) takođe imaju delatno-spoznajni smisao, katkad vezan za literarno stvaranje a najčešće za političke i kulturne misije piščeve. Književnost i kultura polako ustupaju primat politici u poslednje dve knjige *Avtobiografije*, tako da javno delovanje potiskuje ličnu, privatnu priču iz prve tri knjige, ali i pored toga autor svedoči i o događajima „iza scene“, o onome što bi se današnjim novinarskim jezikom moglo nazvati „pikanterijama javnog života“ (ne zaboravimo, on sam takođe se aktivno bavio žurnalistikom!), dajući neoficijelne karakteristike njegovih učesnika. I tu je dar anegdotskog kazivanja i uočavanja rečitih detalja dala rezultate: čitalac će videti naše istorijske velikane u svetlu njihovih stvarnih ljudskih strasti, što na političkoj sceni podrazumeva ogromne ambicije i sujete, lukavstva i spletkе, iracionalne konflikte i lažne saveze, moralna posrnuća ali i etičke vrhunce. Jovan Subotić se stavlja u ulogu aktera koji je iznad svega i koji – mada učestvuje u svim bitnim zbivanjima – ostaje čist, neukaljanog obraza, ali ne i neko ko sudi i presuđuje: naravno da ovakva idealizovana pozicija otvara mogućnosti na izgled nepretencioznog, nonšalantnog pripovedanja i još više potencira njegov ego, koji i inače presudno obeležava *Avtobiografiju*.

Mora se istaći da Jovan Subotić ni pred kraj svojih sećanja ne gubi smisao za humor, što u ostalim njegovim književnim delima nije baš uočljivo. Da li se u poslednjim godinama života, kada je odlučio da napiše *Avtobiografiju*, on uzdigao ne samo iznad dnevnih kulturno-političkih strategija nego i iznad patetičnog pogleda na svet, da li je kao negdašnji đak klasičnih učilišta konačno ovladao onim

najdragocenijim antičkim osećanjem po kome je smeh (komično) vrlina bogova, dok je tragična vizija osobina običnih smrtnih ljudi?! U tom smislu se ovo petotomno delo može čitati i kao veseli roman jednog života (u smislu ondašnje teatarske sintagme „veselo pozorje“), u kojem se čak i najpatetičnija zbivanja posmatraju sa (neophodnom!) dozom humora, kao da je autor svestan kako teatar mundi u kojem učestvuje, pored ostalog, predstavlja i igru čiji je jedini neminovni završetak prolaznost. Romantičar po vokaciji, učeni klasicistički pesnik, pripovedač realističke opservacije, Subotić ipak sva svoja raznovrsna i raznorodna lična interesovanja objedinjuje angažmanom na javnoj sceni, u kojem „polza roda“ nikada nije nadređena etičkim i intelektualnim idealima Dobrote, Pravde i Napretka. Zato se u slučaju njegove *Avtobiografije* ne čini najrelevantnijim uobičajeno pitanje koje se postavlja pred dela ovakve vrste (o odnosu dokumentarnog i fikcionalnog u njima!), nego pravo pitanje glasi: kako - nakon sedam decenija - izgleda svojevrsno „svođenje računa“ osobe koja je u prvi plan izrazito stavljala pomenute ideale (s obzirom da svaki ljudski život, pa i Subotićev, samo delimično protiče u znaku najpozitivnijih vrednosti!)?! Pošto je *Avtobiografija* – kako sam već istakao na početku! – pisana sa izrazitom svešću o moćima čitanja, upravo njeno savremeno čitanje predstavlja onaj odgovor koji bi i samom piscu nesumnjivo bio drag: svakako još draži ako je mogao naslutiti da će ona i decenijama posle njegove smrti funkcionisati kao recepcijski izazovno štivo...

Silvia Dražić: Legenda o „Sumornoj nedelji“

Sa postmodernim obratom od velikih naracija i sledstvenim otklonom od praćenja glavnog toka, u žarište teorijskog razmišljanja, sada kao subjekti, na velika vrata ulaze ne samo mali narodi i njihove kulture nego i marginalne i depresirane i zaboravljene grupe, njihova verovanja i običaji. Filozofija, teorija tnjiževnosti, lingvistika zadobijaju novo usmerenje. Za istoriju prošlo je vreme herojskih vremena, ona se radije okreće privatnom životu. Etnička i rasna pripadnost, običajnost, svakodnevni život postaju legitiman predmet proučavanja. Urbane legende koje poput začina dodaju svakodnevici aromu mističnog i romantičnog mogu se svrstati u taj korpus.

Termin je na američko jezičko područje uveo sedamdesetih godina prošlog veka Jan Harold Brunvand, profesor engleskog sa Univerziteta u Juti pokazavši da mitotvorno mišljenje nije nužno vezano samo za tradicionalne, „primitivne“ kulture nego da su i naša savremena društva plodno tle za njegovo nastajanje. Zapravo urbane legende ne potuču samo iz urbanih sredina. Ime samo uspostavlja razliku prema tradicionalnom folkloru predindustrijskog doba. Zato ih neki nazivaju i «savremenim legendama»

Urbane legende su najčešće senzacionalistički preuveličane ili iskrivljene priče koje kao zalogu svoje istinitosti obično nude neku personalnu, neproverljivu verifikaciju. Neke su lokalno vezane samo za jednu kulturu, grad ili samo kvart. Druge su svetski poznate poput Bermudskog trougla, priča o Bigfutu ili Jetiju, ili teorija zavere. U taj asortiman spada i legenda o „Sumornoj nedelji“, čuvenoj „himni samoubica“ koja je premrežila i povezala ceo svet. Štaviše, ona je jedna od retkih čije se poreklo može

ispratiti do samog njenog nastanka. Legenda je tako živopisna i romantična da zavrđuje da se cela prepića.

Radnja se zbiva tridesetih godina prošlog veka u međuratnoj Budimpešti. Peštanski tabloidi javljaju da je pored mrtvog tela obučarskog kalfe koji se obesio u svom stanu nađena oproštajna poruka sa samo dve reći "sumorna nedelja". Policija iz Dunava vadi telo utopljene gospođice koja u zgrćenim rukama gužva note "sumorne nedelje". Sudija iz unitrašnjosti ugušio se plinom uz poznate tonove a mladi bankarski službenik se nakon celonoćnog tugovanja uz "sumornu nedelju" prostrelio direktno kroz srce na zadnjem sedištu taksija. "Gospođe u građanskim salonima liju suze uz zvuke gramafona, a služinčad rida glancajući escajg. "Sumorna nedelja " uzima svoj kobni danak. Gušenja plinom, trovanja masnom sodom, vešanja i utapanja postaju turobna svakodnevnica. "Njujork Tajms" piše da je Budimpeštu zahvatila samoubilačka histerija: ljudi se hrpimice bacaju u Dunav praćeni tonovima «Sumorne nedelje»

Ali prića se tu ne zaustavlja. "Pesma nije imala samo morbidnu reputaciju u svojoj domovini nego je svoja crna krila rašiiila preko celog sveta". U Berlinu, obesio se vlasnik delikatesne radnje ostavivši pod nogama notni tekst. U Njujorku, lepa daktilografkinja otrovala se gasom tražeći u oproštajnoj poruci samo jednu pesmu na sahrani: "Sumornu nedelju" U Rimu, Londonu ljudi se bacaju u reke ili skaću sa prozora potreseni i do smrti obeshhrabreni tonovima «Sumorne nedelje». Stitine članaka pojavljuje se u engleskim, nemaćkim, švajcarskim i francuskim novinama.

Policija je nemoćna. Konaćno, u Americi i na BBC-ju. brani se njeno izvođenje Ipak BBC popušta pred zahtevima publike i dopušta izvođenje samo instrumentalne verzije. Ali ova nepromišljena odluka dovodi do novih samoubistava te zabrana ponovo stupa na snagu.

Nakon Geteovog "Vertera" ništa nije u ovoj meri uvelo samoubistvo u modu. Na izvođenju u pariškoj «Olimpiji» posle prvog refrena, bubnjar skaće i puca sebi u glavu, oboista ispija ćašu otrova, saksofonista zabada nož u srce, da bi se na kraju, nakon istrebljenja celog orkestra i koncertmajstoru spustilo uže sa plafona te on podatno uvlaći svoj vrat u omću.

Šereš Režo

I život autora «Sumorne nedelje» tajanstven je i obavijen ne manje romantićnim legendama. Priće se unekoliko razlikuju a odabrala sam onu koja deluje po izvorima najverodostniji. Stihove je napisao Javor Laslo a muziku komponovao Šereš Režo. Šereš Režo alias Špicer Rudi, pobegao je još kako nedorasli momćić za putujućim cirkusom

zaveden dražima lepe artistkinje na trapezu. Kada su se dovoljno odmakli od njegovog rodnog Komaroma, zatražio je od direktora cirkusa bilo kakav posao. “Kad jedan tako ružan mali klinac koga je i Bog načinio klovnom ne prihvata svoju sudbinu, nego hoće da bude lep, hrabar i moćan – on može biti samo Jevjejin” odgovorio mu je ovaj i, dakako, dao mu posao. Nakon godinu dana svih mogućih poslova i upornog vežbanja stiže i do trapeza ali se na jednoj ranojutarnjoj probi sunovraćuje s njega i time završava svoju cirkusku karijeru. Čudom preživlevši, mesece provodi na štakama da bi se zajedno s njima upisao u školu glume ne bi li postao komičar. Završivši školu, devet godina provodi u besparici i nemaštini na trećerazrednim pozorišnim scenama i u jeftinim varijeteima da bi konačno, otkrivši jedan polurashodovani klavir, seo za njega i počeo da svira nakon predstava. Potpuno samouk, najpre po sluhu nabada tada popularne šlagere a potom, malo pomalo, počinje da svira svoje pesme. Note nikad nije naučio, komponuje zviždućuci, ali okolna publika, sluškinje, čistači cipela i trgovački pomoćnici sve više pevuje njegove pesme. Još traje vreme zabrane snimanja ploča u Mađarskoj pa se muzika širi notama i javnim izvođenjem na mnogim scenama i kafanama. Niže se šlager za šlagerom. Prelazi u bolje lokale. Najpre u “Čuturu” a potom u “Lulicu” gde će kao “mali Šereš” postati “institucija” i ostati do kraja života.

Sa cigaretom u ustima, prozuklim glasom, nabadajući sa dva prsta desne ruke tonove po sluhu i ne retko levom lupajući takt, svake noći od šest posle podne do zore uveseljavao je i rastuživao svoju publiku. Pored lokalnih pijanaca, dama iz polusveta i peštanske boemije njegova publika su bili Džon Štajnbek, Reza Pahlavi, Arturo Toskanini, Benjamino Đilji, Luj Armstrong, princ od Velsa, Jehudi Menjuhin, Lukino Viskonti, Spenser Trasi. Oto Klemperer zapisao je u njegov spomenar: “On nije muzičar – samo genije”

Iako uvek spreman na šalu, vedre i kozerske naravi njegova muzika i stihovi zraču tugom, beznadom i beskrajnom sentimentalnošću.

Ranih tridesetih, Laslo Javor, crnohroničar jednog peštanskog tabloida, potresen rastankom od svoje nesuđene drage, piše tekst “Sumorne nedelje” i daje je svom prijatelju Šerešu da je uglazbi. Nakon nekoliko nedelja on je prvi put izvodi u “Lulici”. Sve ostalo je, kao što kažu, istorija.

Već njeno prvo najavljeno izvođenje na radiju prati rđav predznak. Dan pre toga iznenada umire direktor radija, i budući da je zbog žalosti otkazan sav muzički program, pesma ostaje neizvedena. Ipak glas o njoj i njenom letalnom uticaju putuje onim tajnim, nepoznatim kanalima. Kasnih tridesetih pesma stiže u Sjedinjene Države gde ju je glas Bili Holidej pod nazivom “Gloomy Sunday” učinio svetski slavnom. Osim nje izvodili su je mnoga slavna imena: Rej Čarls, Sara Von, Bing Krozbi, Frenk Sinatra, Iva Bitova, Kronos kvartet, Šined O’Konor, Bjork i mnogi drugi. Prevedena je na 28 jezika uključujući i esperanto. Stigla je i do Azije i Afrike. Nije ni nas mimoišla. Pod imenom “Tužna je nedelja” najlepše su interpretacije Zvonka Bogdana i Predraga Cuneta Gojkovića. Štaviše, suškalo se da je u tim godinama u Subotici inače veliki broj samoubistava, porastao za koji procenat.

Šerešova svetska slava u mnogome je premašila peštansku. Dok svet gori u groznici «Sumorne nedelje» ovde se malo šta promenilo. On se, doduše, na čuđenje cele Budimpešte, tako mali i nelep, ženio jednom od najlepših peštanskih žena ali i dalje od šest uveče do sitnih sati nastavio da svira u istom lokalnu.

Ratne godine odvođe ga u radni logor gde ga već iznurenog i bez jednog bubrega sustiže «čudesno» spasenje. Jednog dana u logor stiže blistavi mercedes, iz njega izlazi utegnuti sturmfirer, prilazi grupi jadnika među kojima je i Šereš, i odvlači ga šutajući ga i udarajući uz reči: «Sa ovom huljom ću ja lično da se obračunam!» Kada su zamakli sa vidika ostalih, daje mu novu odeću, srebrnu tabakeru sa svojim inicijalima i izvinjeve se zbog grubosti. Jer to je bio jedini način da ga spase. Bio je to predratni posetilac «Lulice», jedan od obožavalaca njegove muzike. Vrativši se nakon rata u Budimpeštu, iscrpljen, razočaran ,poražen, Šeres piše još jedan tekst na muziku «Sumorne nedelje». Pesma «Umrta je ljubav» koja se povremeno pojavljuje i pod nazivom «Sumorna nedelja» iako ne manje potresna i obeshrabrujuća nije ona koja je imala onako koban svetski uticaj. Dok je prva pesma ljubavna ova druga govori o razočarenju slikom sveta i ljudskom prirodom kakvi su u tim ratnim godinama pokazali.

Socijalistička vremena još jednom dovode Šereša pred lice javnosti. U najtvrdim godinama zabranjeno je izvođenje njegove muzike, skupa sa muzikom Bartoka, Dohanjija, Kodolja i Lista. Bio je neizmerno ponosan što se našao uz ta imena.

Na koncu je i samog kompozitora, «malog Šereša» sustigla je sudbina njegove pesme. Iako je pesma postala svetski slavna on sam nije mnogo promenio način života. Krećući se uvek istim ulicama peštanskog Sedmom okruga nastavio je svake noći da svira u «Lulici» i nikad nije naplatio tantijeme od nekoliko stotina hiljada dolara koje su se za njega sakupile na inostranim računima. Nije se odazvao ni na poziv Oskara Petersona da prisustvuje izvođenju «Sumorne nedelje» u Karnegi holu. Kažu da se plašio letenja. Ipak, možda jedna logorska anegdota bolje opisuje njegov stav o sreći i dobrom životu te i nevoljkost da u svom životu bilo šta promeni. Svako jutro susretao se na latrini sa jednim gospodinom kome su takođe postradali bubrezi i ovaj mu se redovno obraćao sa rečima: «Pa, gospodine Šereš, jeste li već mokrili? Jeste? O pa šta još uopšte želite od života?»

Iako malih životnih apetita i potreba, negde ipak suštinski nezadovoljan, Šereš se 1968. godine ubio skočivši s prozora pošto je «njegovo srce je odlučilo da okonča sve».

Nije više mogao da podnese mračnu reputaciju svoje najpoznatije pesme? «Osećam se povezan s njom kao grobar sa lopatom» rekao je jednom prilikom Javor Laslo. Ili su se

naprosto vremena promenila i model sentimentalnog kafanskog zabavljača nikog više nije privlačio i zanimao?

Ipak, aktuelnost «Sumorne nedelje» nije ni do danas ugasla. Još je obavijena velom misterije i sjaj njene fatalne moći još nije sasvim potamneo. Još se snimaju filmovi u kojima se prepoznaje njena melodija. Osim onih koji su joj direktno posvećeni poput mađarskog «Szomoru vasarnap» ili nemačkog «Gloomy sunday - Ein Lied von Liebe und Tod» i u mnogim drugim poput Spielbergove «Šindlerove liste» ili «Čoveka koji je plakao» Sali Poter, čuju se njeni tonovi. Sasvim nedavno snimljeni su i španski «Kovak Box» i japanski «Denzen uta» koji istražuju uzroke niza misterioznih samoubistava u koje je umešana i jedna pesma.

Nije lako otkriti šta «Sumornu nedelju» čini tako osobitom. Pesa je ljubavna. Stihovi govore o ljubavnom razočarenju, izgubljenoj dragoj i smrti kao jedinog utesi. Atmosfera je mračna, teskobna, beznadna. Sigurno je da nije jedina sa tako tužnim sadržajem, a opet samo je ona postala «himna samoubica». Zanimljiv je kraj pesme kad pesnik iz kovčega baca svoj poslednji, sada već samrtni pogled na svoju dragu. Mađarski original, pa i engleski i francuski prevodi i u smrti čuvaju sjaj neugasle ljubavi i u poslednjim stihovima kažu «I mrtvim pogledom ja te blagosiljam». Srpski prevod, međutim, iako se do tada drži originala, ovde najednom skreće sa predloška i postaje skoro preteći: «sećaj se uvek tog ledenog pogleda». Iako je «Sumorna nedelja» prevalila veliki put, prešla mnoge granice i povezala u osećanju beznadnosti mnoge narode, očigledno je da neke kulturološke razlike nije mogla da savlada: ženska izdaja se mora kazniti pa makar i na simboličkoj ravni.

Izgleda da stihovi dobijaju punu snagu tek u sadejstvu sa muzikom koja im daje još melanholičniji i sumorniji ton. Vrlo spora, gotovo monotona, ona prosto klizi ka fatalnom završetku. Čini se da «mali Šereš» pored ljubavnog jada u svoju muziku uspeo da prenese duh i turobno osećanje života beznadnih tridesetih. Usred ekonomske krize, rastuće nezaposlenosti i bede, a sa nastupajućim novim ratom na vidiku, nije bilo mnogo razloga za optimizam. Pri tom ne treba izgubiti iz vida ni opšte poznatu mađarsku sklonost ka depresiji i spremnost da se samoubustvom rešavaju problemi. Psiholozi smatraju da su ove činjenice i kulturološki uslovljene budući da Mađari samoubistvu pridaje vrednosno pozitivan smisao. Naime, ono se ne razume kao čin predaje, odustajanja, kao nespremnost da se dramatičnim i teško rešivim situacijama problemima pogleda u oči, nego pre kao hrabar način da se sačuva dostojanstvo i povrati samopoštovanje. Mnoge slavne ličnosti iz mađarske istorije i umetnosti same su okončale svoje živote poput Sečenji Ištvana, Teleki Pala, Jožefa Atila i Latinović Zoltana.

No, «loš glas» koji je pratio «Sumornu nedelju» proširio se daleko izvan Mađarske. Da li je moguće da su tuga i nesavladivo očajanje «sumorne nedelje» bili toliko dejstveni da su poput pošasti projurili svetom ostavivši krvav trag za sobom? Ili je pesma naprosto «legla» na teskobna vremena tridesetih godina i opštem očajanju dodala jednu mističnu auru?

Szomorú vasárnap

Szomorú vasárnap
száz fehér virággal
vártalak kedvesem
templomi imával.
Álmokat kergető
vasárnap délelőtt,
bánatom hintaja
nélküled visszajött.
Azóta szomorú
mindig a vasárnap,
könny csak az italom,
kenyerem a bánat.

Szomorú vasárnap.

Utolsó vasárnap
kedvesem gyere el,
pap is lesz, koporsó,
ravatal, gyászlepel.
Akkor is virág vár,
virág és - koporsó.
Virágos fák alatt
utam az utolsó.
Nyitva lesz szemem, hogy
még egyszer lássalak.
Ne fáj a szememtől,
holtan is áldalak...

Utolsó vasárnap.

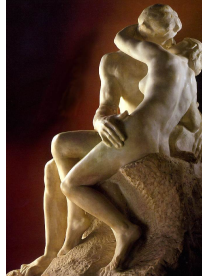

Tužna je nedelja

Tužna je nedelja mada je cveće svud'
Čekam te draga al' znam sve je uzalud!
Zora je svanula al' još je uvek mrak;
Neće bez tebe da blista mi sunčev zrak.
Od sada, svaka je nedelja sumorna...
Sliku ti pokrivam gorkim suzama..
Tužna je nedelja..

Poslednje nedelje, voljena dođi mi:
Nade su slomljene znam da ću umreti.
Biće i tad pored mog odra cveće svud,
I onda poći cu ja na svoj zadnji put
Baciću na tebe mrtvi svoj pogled ja;
Sećaj se uvek tog ledenog pogleda!
Poslednja nedelja...

Gloomy Sunday

Gloomy Sunday,
with hundred white flowers
in the chapel, beloved one,
I waited in prayer.
That Sunday morning,
my dreams were chasing.
Yet the chariot of my sorrow
came back without you.
Forever since then are
so sad all my sundays -
tears are my drink, and
the bread I eat sorrow.

Gloomy Sunday.

On my last Sunday, beloved,
oh come to me!
There'll be a priest too, a
coffin, a catafalque, a shroud.
Also then, flowers will await you,
flowers - and a coffin.
Beneath flowering trees, I will
take my last ride.
And my eyes open wide
for a last glance upon you.
Don't be scared of my eyes,
still in death I will bless you...

Last Sunday.

(Transl. by A.W. Tüting)

Gordana Stojaković: List za zabavu, pouku i gospodarstvo - Fruškogorac

Kulturna baština je retko posmatrana kao spona sa prethodnim iskustvima ili kao način na koji osećamo prošlost i dostignuća naših prethodnica i prethodnika. I pored toga što su često zanemareni, urbani prostori u kojima živimo: kuće, crkve, palate, parkovi, ulice... oblikuju naš odnos prema prostoru i lepoti za proporciju i detalj, prema ljudima koji su postavili temelje grada (polis) i temelje naše kulture. Mi smo dosledni nastavljači kulture diskontinuiteta, nemamo odnos – dijalog sa prethodnim generacijama posebno kad se radi o nasleđu koje su stvorili ljudi druge vere i kulture.

Ovo iskustvo se može prepoznati i u našem odnosu prema Petrovaradinu. Zapuštено jezgro baroknog grada, propale ulice, trgovi, nepoznato nasleđe, nepoznavanje činjenica o tome ko su bili nekadašnji žitelji grada znači nepostojanje dijaloga (prihvatanje, nastavljanje, čuvanje) petrovaradinskog nasleđa u najširem smislu.

Nasleđe Hrvata u Petrovaradinu je sasvim potisnuto. Malo je poznato da se u jezgri grada nalazi rodna kuća bana Jelačića, ili da je Petrovaradin imao *List za zabavu, pouku i gospodarstvo- Fruškogorac* i da je književnica Viktorija Jugović Risaković bila njegova urednica.

Ovo je jedna od mogućih priča o nekadašnjim Petrovaradicima i njihovim životima, privrednom razvoju, kulturi, svakodnevnom životu o jednoj od dimenzija interkulturalnosti – neophodnoj da bi se skrenula pažnja na zaboravljene vrednosti.

Fruškogorac Na početku...

List za zabavu, pouku i gospodarstvo Fruškogorac je izlazio u Petrovaradinu svake subote tokom 1906. i 1907. Izdavač i odgovorni urednik je bio Aleksandar Brodski, glavni saradnik poznati književnik Jovan Hranilović, a kao glavna urednica, književnica Viktorija (Risaković) Jugović književnica Viktorija (Risaković) Jugović.

<h1>FRUŠKOGORAC.</h1>		
List za zabavu, pouku i gospodarstvo.		
<p>»Fruškogorac« izlazi svake subote. Cijena je listu: _____ Na cijelu godinu 6 K. za inozemstvo 8 K. Na 1/2 godine razmjerno manje sa dostavom u kuću ili poštarinom. Pojedini broj 20 filira. <i>Pretplatu i rukopise prima samo uprava „Fruškogorca“.</i></p>	<p>Izdavač i odgovorni urednik Aleksandar Brodski. Glavni saradnik Jovan Hranilović. Glavna urednica Viktorija Jugović.</p>	<p>Za oglase se plaća po petitnom ređku 10 filira. Oglasi, koji se uvrste više puta, dobivaju razmjernan popust. <i>Neplaćena se pisma ne primaju. Rukopisi se vraćaju samo uz prilog marke. Pretplata i oglasni plaćaju se i utužuju u Petrovaradinu.</i></p>
Broj 3.	Petrovaradin, subota 17. ožujka 1906.	God. I.

Zaglavlje *Fruškogorca*

O razlozima za pokretanje nedeljnika u prvom broju lista (3. ožujak 1906) između ostalog piše: "... Nije nam ni na kraj pameti da se natječemo s drugim našim hrvatskim listovima, već nam je na umu jedino interes grada Petrovaradina i okolice, koji već odavna očekuju svoj list". Zatim se kaže da se osećao nedostatak "savjesnog novinarskog izvješćivanja" i da postoji potreba obaveštavanja o zanimljivim dnevnim

dogadajima iz "pokrajine", o "povjesti grada Petrovaradina i okolice", kulturnim i društvenim dešavanjima i da će deo prostora svakako biti namenjen zabavnom i poučnom štivu. Kako se radilo o multikonfesionalnoj sredini mesečnik bi pratio događaje vezane i za druge zajednice, a ne samo za hrvatsku.

Početak 20. veka su u Sremu i Slavoniji izlazili *Hrvatski Branik* (Sr. Mitrovica) i *Narodna Odbrana* (Osjek). I pored toga što to nisu bili stranački listovi postojala je potreba za glasilom koje bi, ne mešajući se u politiku sa stanovišta jedne stranke, predstavljao glas građana Petrovaradina. Cilj je bio tačno i pouzdano izveštavanje o privrednim, kulturnim i društvenim temama Petrovaradina i koline. Svesni činjenice da stanovništvo Petrovaradina već "drži i drugi list koji" uredništvo se opredelilo za najnižu cenu od 20. "filira". Upućen je poziv na pretplatu jer je od broja čitalaca i pretplatnika zavisio život mesečnika. Uredništvo se nadalo da će odziv biti dovoljan, ne samo da osigura opstanak već i da se opseg mesečnika poveća.

Krajem marta 1906, uredništvo se oglasilo kratkim člankom *Kako stojimo sa "Fruškogorcem"?* gde konstatuju da je veći broj pretplatnika van Petrovaradina i gde apeluju na "čestite Petrovaradinke, Kameničane, Karlovčane, Ledinčane, Irižane, Rumljane" da pretplatom podrže mesečnik.

U maju 1906. iz kratkog članka u rubrici *Domaće vesti* saznajemo da je uredništvo od čitalaca dobijalo prigovore na sadržaj mesečnika. *Zašto nije do sada već sve u "Fruškogorcu", što želimo?* bilo je najčešće pitanje pretplatnika, koji nisu uvažavali činjenicu da je mesečnik tek počeo da izlazi i da se borio za pažnju čitalaca i nadasve pretplatnike. Odgovor (verovatno Jovana Hranilovića) sadržao je Gajeve i Vitezićeve reči: "voće hitro kô dozrie, hitro opet i sagnjie" i snažno uverenje da sve što su do tada uradili urednici i saradnici uradili sa velikom merom "rodoljublja, rada i ljubavi za ovaj kraj". Mesečnik je sadržajem sasvim odražavao privredni, društveni kulturni pa i politički život petrovaradinskog kraja i zasigurno imao čitalačku publiku.

A zatim...

Urednički tim Hranilović - Jugović-Risaković je dao poseban pečat mesečniku kroz sadržaj u kome se naročito negovala književnost. U stalnoj rubrici *Listak* objavjive su kratke priče i pesme Ilije Okrugića Sremca, priče Viktorije Jugović-Risaković, Jovana Hranilovića i drugih autora.

Uvodni tekstovi su se bavili temama koje su zaokupljale opštu pažnju javnosti. Interesantan je tekst *Miraz* na naslovnoj strani mesečnika od 17. ožujka (marta) 1906. Autorka² nepotpisanog teksta se pita o položaju žene u društvu kao "glavnom uzroku naše društvene nevolje" i dalje sopstveni sud o nezadovoljstvu koje se u društvu javlja jer su žene sve obrazovanije i nisu spremne da budu samo domaćice. Rešenje za autorku teksta je da devojka "nauči sve" što za kuću treba a "ako ima dara i sredstava i druge nauke" i time bude spremna za sve situacije. Privredne teme su obrađivane kako kroz uvodne tekstove, tako kroz izveštaje, vesti i reklame. Iz uvodnog teksta od 31. ožujka (marta) 1906. pod naslovom *Petrovaradinska gospodarska podružnica* saznajemo da su voćarstvo i vinogradarstvo glavne privredne grane i da su članovi podružnice (njih oko

² Rečenica: „Zašto nam se čini da nezadovoljstvo raste u istom razmjeru s **našom** naobrazbom?“ govori u prilog da je žena pisala tekst, verovatno urednica Viktorija Jugović- Risaković.

80) dogovarali mere za unapređenje pretežno zastupljenih delatnosti, ali i načine plasiranja proizvoda na razna tržišta. Postojala je i ideja (dr Miše Popovića) o formiranju "petrovaradinskog trga za prodaju gospodarskih proizvoda" što bi bila neka preteča supemarketa za lokalnu robu.

Da su vina petrovaradinskog kraja bila cenjena govori i izveštaj sa "zemaljske izložbe u Zagrebu" gde se posebno istakao "glasoviti vinogradar Aleksa Adamović iz Kamenice" zatim i Vlado Nikolić iz Karlovaca, dr Jovan Jović iz Karlovaca, Emil Kaiser iz Kamenice i Elisa Šober iz Karlovaca, koja je proizvodila rakiju.

Fruškogorac donosi tekst o "pobuni" protiv Petrovaradinskog piva koja se završila pobedom piva i pozivom da se "zaštite domaći proizvodi". Pivo se nije mnogo pilo, sem kad ne rodi grožđe i ne bude vina, ali su postojale dve pivare. A pored piva domaći proizvod je bila i "glasovita i jedino prava Marije sniježne Petrovaradinske Kapljice za želudac".

Glasovite i jedino prave
Marije sniježne Petrovaradinske
Kapljice za želudac

jesu najbolje sredstvo protiv pokvarenoga stomaka, za čišćenje krvi, protiv glavobolje, žgaravice, grčevâ, žutice i slabe probave.
Cijena jedne bočice 70 filira.

Dobivaju se samo u
LJEKARNI TH. DEODATTO nasljednika
u Petrovaradinu. 1—26

Reklama kapljice za želudac u *Fruškogorcu*.

Petrovaradinsko pivo. Dugo je polazilo za rukom, da su naše građane odvrćali od rođenja petrovaradinskoga piva, čime su našoj industriji, koju smo jedva dočekali, nanašali veliku štetu. Predsude su uvijek najveća zapreka istini. Bilo bi sigurno vrlo zabavno, sastaviti sve one prigovore u jednu cjelinu, što ih žrtve tih predsuda podvaljuju petrovaradinskomu pivu. Od lane ide ipak u svakom pogledu na bolje. Mnogi, koji su bili pobunjeni protiv našeg domaćeg proizvoda, vraćaju se k njemu natrag, a usljed toga je i pivo sve bolje. Bit će još i bolje, kad se njegov potrošak još više digne. Poznato je naime, da je pivo u svježem stanju najbolje: čim ga se više troši, to će biti uvijek i svježije. Odvisi dakle samo od Petrovaradinaca, da dobivaju u gostionama uvijek svježe pivo. Mnogomu će ostati i lijep novac u džepu, bude li se služio petrovaradinskim pivom, jer je ono medju dobrim pivom najjeftinije. Dođimo već jednom k sebi i zaštitimo naše domaće proizvode, jer onako ovisi sve samo i jedino od — nas.

Hroničari Beočinske fabrike cementa mogu pronaći interesantne podatke, pa i o tome da su postojale dve fabrike. Prva beočinska tvornica je bila deoničarsko društvo čija glavnica je u julu 1906 vredela sedam i po miliona kruna i čiji su glavni deoničari bili dotadašnji vlasnici porodice Obernstein, Spitzer i Redlich a kojima se pridružila Ugarska hipotekarna banka. Sedište fabrike je bilo u Budimpešti gde se i plaćao porez. Druga tvornica kaje (cementa) osnovana je 1906. kao "srpska manastirska tvornica u Beočinu...a koncesija je izdata: Vasi Uroševiću iz Čerevića, Jovanu Tatiću iz Rume, dr Milivoju Milojeviću iz Palanke, fabrici cementa u Budimpešti Jovana Lenarducija i L. Meloki..."

A vremena su i tada bila teška kako beleži prof J. Mogan u tekstu pod naslovom *Glas iz naroda*: "tko gleda otvorenim očima današnji život i njegovu sve veću žurbu, tko vidi, kako li se danas teško zaslužuje novac, kako sve bježi i žuri, ne samo da zasluži kruha sebi, nego da ga odmah i otme drugomu iz ustiju, znat će i osjetiti, da danas vrijede više nego li ikada prije ona tri osnovna zahtjeva glavniva, vrijeme i rad... "

A i imena ulica menjala su se kao i danas.

Promjenjeni nazivi petrovaradinskih ulica.

Nedavno zaključilo je gradsko zastupstvo, da se dosadani nazivi petrovaradinskih ulica zamijene slijedećima:

Promenadni trg	u	Jelačićev trg	
Crkvena ulica	"	Štrosmajerovu ulicu	
Nove kapije	"	Filipovićevu	"
Glavna	"	Jelačićevu	"
Promenadna	"	Starčevićevu	"
Od kuće Vern. do pošte		Mollinarijevu	"
Malodunavska ulica	u	Ribarsku	"
Bolnička	"	Svačićevu	"
Glasija	"	Jurišićevu	"
Pivarska	"	Zrinjskoga	"
Bijelog vola	"	Frankopansku	"
Ružmarinska	"	Gundulićevu	"
Dimnjačarska	"	Gajevu	"
Duga	"	Relkovićevu	"
Ledinska	"	Berislavićevu	"
Karlovačka	"	Preradovićevu	"
Kalvarijska	"	ostaje	"
Bukovačka	"	Račkijevu	"
Molobrdska	"	Trenkovu	"
Velikobrdska	"	Dojčin Petra	"
Rembisova	"	Kačićevu	"
Gornja	"	Mažuranićevu	"
Studenodolska	"	Bakačevu	"
Kamenička	"	ostaje	"
Kolodvorska	"	"	"
Lukačeva	"	Truskoga	"
Od Elize Nagydo ledina		Šenoinu	} sada bez naziva
Od Gregur. do duge ul.		Kumičićevu	
Bijele ruže ulica	u	Čanićevu ulicu	
Ulica gore od Kranera	u	Medulićevu	} sada bez naziva
Od Fabiana i Dudara	u	Mesićevu	

Tekst iz *Fruškogorca* (1906)

Petrovaradinci

Lokalne novine su najbolji dnevnik društvenih događanja, neobičnih situacija, nepogoda, nesrećnih i srećnih poduhvata, propisanih i spontanih proslava i zabava, udaja i ženidbi, smrti i jubileja... Tek tu miriše jedno davno prošlo vreme istinitim životom, svim svojim nadama, strahovima i ljubavima.

A Petrovaradinci su tada bili užurban, radan i veseo svet, okrenut životu i bližnjima. Posebno su bili ponosni na rad Hrvatskog pjevačkog društva *Neven* (osn. 1882). Tako je koncert održan 18. februara 1906. bio "vanredno dobro posećen...a da je mješoviti zbor bio najbolji..." *Fruškogorac* je redovno izveštavao o koncertima *Nevena* u gradu i na mnogobrojnim gostovanjima.

Petrovaradinske gospođe su na poziv gradonačelnika formirale odbor za izgradnju Štrosmajerovog spomenika. Zadatak im je bio da prikupljaju novac – svaka u svom kraju ("Ljudevitov do, Rokov do i tvrđja") i da organizuju koncert 22. aprila 1906 na kom će učestvovati i *Neven*.

U korist Strossmayerovog spomenika priredjuje gospojinski odbor u subotu dne 21. o. mj. u gostionici „Bijelom volu“ koncertat sa predstavom i plesom.

R a s p o r e d:

1. *Jovan Hranilović: „Proslov“.* Govori gdjica *Slava Mallin.*

2. *„O Strossmayeru“.* Predavanje *Jovana Hranilovića.*

3. *** *„Ljubi me!“* Pjeva mješoviti zbor hrv. pjevačkoga društva „Neven“ uz pratnju glazbe.

4. *Vrcibradić: „Još malo pa ništa“.* Udarata tamburaški kvartet.

5. *** *„Slava Strossmayeru!“* Govori četirigodišnja *Rozina Herzog.*

6. *I. pl. Zajc: „U boj, u boj!“* Pjeva muški zbor „Nevena“ uz pratnju glazbe.

7. *Nikola Milan: „Bez brkova.“* Vesela igra u 1 činu.

Glazba domaće c. i kr. vojničke pukovnije br. 70,

Ulazne cijene: od osobe 1 K 50 f., a od obitelji 4 K. Početak točno u 8¹/₂ sati na večer.

Radi plemenite svrhe primaju se pretplate sa zahvalnošću.

Program koncerta (1906)

Građanstvo Petrovaradina je redovno obaveštavano o postavljenjima državnih službenika, vojnika, sveštenika, o sednicama gospodarskih i dobrotvornih društava, zasedanjima Sv. Sinoda u Karlovcima, odlikovanjima, tragičnim događajima, ličnim i redarstvenim vestima...

REDARSTVENI VJESTNIK.

1. Iz područja grada izagnato je za vreme zadnji osam dana 5 osoba radi skitanja, i pomanjkanja sredstva za život.

2. Zloglasni i nepopravljivi bojdžija Emil Piberger, mladić od 20 god. opet je radi prouzrokovanja javne sablazni kroz tučnjavu na 8 dana zatvoren.

3. Socijalista Janoš Dobša, zatvoren je radi uznemiravanja marljivih radnika na 24 sata.

5. Reš Stipo tukao se ponovno u prošlu nedelju, te će biti kažnjen.

6. Kontumac pasah za grad Petrovaradin na 31./5. za 40 dana odredjen. Svatko se upozoruje, da ili vodi pseto na uzici ili neka mu metne brnjicu na njušku.

7. Nadjen je jedan zlatan ženski sat sa lancem. Vlastnik neka se javi kod petrovaradinskog redarstva.

Remećenje javnog reda i mira u toku jedne nedelje (maj, 1906)

Most...

Petrovaradinci su tada, početkom 20. veka imali još jedan veliki problem – preći na drugu stranu Dunava. Čini se da je Petrovaradinski most na baržama bio od životne važnosti za Petrovaradince. Bio je podjednako važan kao i svakodnevne nedaće zbog sve težeg života i neizvesnosti koja je posledica "skupoće..kukavnih plaća i nadnica.". Noću je bio osvetljen "onim poznatim ćoravim svetiljkama" a danju su na njemu bili stražari koji su branili "općinstvu pristup na otvoren most".

Sudeći po člancima u *Fruškogorcu* tokom 1906. o životu grada Petrovaradina neprijatna dešavanja na mostu su bila svakodnevica koju su gradske vlasti Petrovaradina i Novog Sada ostavljale iza vrata.

U vestima koje je donosio *Fruškogorac* moglo se pročitati sledeće: "...neka se sazida već jednom most, preko kojeg će moći prelaziti svak i u savako doba nesmetano... Jeli moguće da se samo kod nas niko ne obazire na vapaj naroda, na želje, težnje i potrebe njegove?..

A "letargični" predstavnici Petrovaradina i Novog Sada smatrali su da kada već toliko traje, most na baržama može i dalje da služi.

I na kraju, ili na početku...

Petrovaradinci su živeli u samostalnoj komuni i imali svoja mesta gde su se družili, veselili i zabavljali: kod "*Bijeloga vola*", gdje se plesalo cijelo poslije podne pa do zore"... ", a kod "*Zelenog drveta*", su se skupljali časnici i činovnici.

REPERTOAR

kazališne družine pod upravom F. Ž. Iličića koje daje prestave ovdje u Petrovaradinu kod „Bjelog Vola“.

9. lipnja u *subotu* „*Varadinka Mara*“, drama iz opsade Varadina grada od Turaka, napisao *Ilija Okrugić Sremac*.

10. lipnja u *nedjelju* „*Zimsko sunce*“, crta iz života istarski Hrvata u 5 činova, napisao *Viktor Car Emin*.

Repertoar amaterske pozorišne družine iz 1906.

Danas je Petrovaradin druga strana Grada, po svemu druga. Odvojeno i nedefinisano ostrvo gde se pamti samo "Tvrđa". A istina je da je Gradić sa Tvrđavom najlepší i najvredniji ambijentalni deo Grada i jedino mesto gde najlakše možemo dokazati da pripadamo evropskoj tradiciji i kulturi.

Barokne zgrade, crkve i trгови Petrovaradina nose autentičnu priču koja je utkana u sve naše dane kao nejasno sećanje, nepoznati ukus i glas, lice koje smo nekad sreli. Kao priča koju nismo čuli.

Forografija Viktorije Jugović Risaković preuzeta iz knjige *Srpkinja, njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina umjetnost do danas*, Sarajevo 1913.

Viktorija Jugović-Risaković

Književnica Viktorija Jugović – Risaković³ (26. juli 1873, Galovac – 15. juni 1927, Novi Sad) je bila i glavna urednica i autorka mnogih tekstova (pretežno novela i priča) u *Fruškogorcu - listu za zabavu, pouku i gospodarstvo*. Njeni književni radovi objavljeni su u listovima: *Pobratim, Agramer Tagblat, Narodna obrana, Svjetlo, Tajinstveni svijet, Novo sunce, Jadran, Srpstvo, Zastava, Ženski svet, Kolo Matice Hrvatske, Slovo, Bacs Bodrogher Presse, Semliner Zeitung, Berliner Tagblatt, Naši pravci, Prosvjeta, Fruškogorac*.

REZIME

Ovo je priča o Petrovaradinu i njegovim žiteljima kako je zabeleženo u *Listu za zabavu, pouku i gospodarstvo Fruškogorac* tokom 1906. i 1907. Nasleđe Petrovaradinaca sačuvano je u vestima, izveštajima i pričama o političkom, privrednom razvoju, kulturi, svakodnevnom životu kao svedočanstvo o jednoj od dimenzija interkulturalnosti – neophodnoj da bi se skrenula pažnja na zaboravljene vrednosti.

Danas je Petrovaradin druga strana Grada, po svemu druga. Odvojeno i nedefinisano ostrvo gde se pamti samo "Tvrđa". A istina je da je Gradić sa Tvrđavom najlepši i najvredniji ambijentalni deo Grada i jedino mesto gde najlakše možemo dokazati da pripadamo evropskoj tradiciji i kulturi.

Literatura:

Listu za zabavu, pouku i gospodarstvo Fruškogorac, Petrovaradin, 1906. i 1907.

Stojaković Gordana (2000) *Viktorija Jugović- Risaković* u: *Znamenite žene Novog Sada I*, Futura publikacije, Novi Sad, 173-174.

³ Hroničar Vinice Marijan Tenšek ima podatke prema kojima je Viktorijino prezime bilo Risek.